

De grenzen van de Onze-Lieve- Vrouweparochie te Brugge vóór en na 1800

De agglomeratie, die later tot de stad Brugge zou uitgroeien, ontstond in de 8e eeuw. Ze ontwikkelde zich op de grens van twee karolingische gebieden : ten westen dat van Snellegem, ten oosten dat van Sijsele. Elk domein had vanzelfsprekend min of meer vaste grenzen, die, eenmaal vastgelegd, niet gemakkelijk gewijzigd werden en doorgaans lange tijd onveranderd bleven.

Met de kerstening van onze gewesten werden kerken opgericht en kwamen parochies tot stand. De eerste kerken zijn meestal in het centrum van het domaniale, karolingische gebied gebouwd. Dat schijnt ook het geval geweest te zijn te Snellegem en te Sijsele. De grenzen van deze primitieve kerkgebieden of parochies kwamen met de grenzen van het betrokken domein overeen. Te Snellegem en te Sijsele kwamen de parochies in de tweede helft van de 8e eeuw tot stand.

De gemeenschappelijke grens van domeinen en primitieve parochies Snellegem en Sijsele liep door het gebied waar later de stad Brugge zou groeien ; ze werd aldaar gevormd door het vrij ingewikkelde net van krekens en waterlopen van Zwin en Reie met hun talloze vertakkingen. Ten gevolge van het lage peil en de vele overstromingen was dit waternet vrij onstabiel.

De verdere kerstening en de toename van de bevolking noopte weldra tot de oprichting van nieuwe parochies.

Na het midden van de 8e eeuw ontstonden aldus de nieuwe parochies van Sint-Michiels uit Snellegem en van Sint-Kruis uit Sijsele. Ook op de grens van de beide primitieve parochies, waar de Brugse agglomeratie was ontstaan, zouden nieuwe parochies worden gesticht. In het begin van de 9e eeuw was dat het geval met de Sint-Salvatorsparochie in het primitieve domein van Snellegem, en omstreeks het midden van dezelfde eeuw met de Onze-Lieve-Vrouweparochie in het primitieve domein van Sijsele.

Dat de twee nieuwe parochiekerken zo dicht bij elkaar werden gebouwd — de afstand tussen beide kerken bedraagt amper 150 meter — laat vermoeden dat het er veeleer om te doen was de voordelen, die de nieuwe agglomeratie opleverde, te verzekeren, dan in de behoeften van de bevolking te voorzien.

Deze twee parochies waren ruim voldoende voor de bevolking van de ontluikende stad Brugge van de 9e, 10e, 11e en 12e eeuw. Nieuwe parochies zouden pas in de 13e eeuw noodzakelijk blijken. De intussen tot stad uitgegroeide nederzetting met haar randgebied kende in deze tijd een ongemeen snelle ontwikkeling gepaard met een uitzonderlijke economische bloei. Op hun beurt werden de Sint-Salvator en de Onze-Lieve-Vrouw de moederkerken van nieuwe parochies. Uit de Sint-Salvator ontstonden tussen 1198 en 1220 de parochie van Sint-Pieters-op-de-Dijk en vermoedelijk omstreeks dezelfde jaren de parochie van Sint-Baafs. Verder zien we van 1239 af de Sint-Walburgaparochie en de Sint-Jacobparochie uit dezelfde Sint-Salvator, en de Sint-Gillisparochie en de Sint-Catharinaparochie uit de Onze-Lieve-Vrouw tot stand komen¹. Hiermede was de parochiale indeling van Brugge

1. De Sint-Donaasparochie, die in 1089 uit de Sint-Salvators werd afgescheiden, en het Begijnhof, dat in 1245 tot afzonderlijke parochie werd ingericht, hebben wij hier buiten beschouwing gelaten, omdat deze twee parochies een speciaal karakter hadden en niet als normale parochies kunnen gerekend worden.

voor lange tijd verzekerd : ze zou zogoed als ongewijzigd tot in de 19e eeuw behouden blijven².

— — —

De wijzigingen, die in de 19e eeuw aan de grenzen van de Brugse parochies werden aangebracht, waren het gevolg van het Concordaat van 1801, gesloten tussen paus Pius VII en Napoleon³. Artikel 9 van het Concordaat schreef inderdaad voor dat de bisschoppen moesten overgaan tot een nieuwe omschrijving van de parochies van hun bisdom, welke omschrijving door het Franse Gouvernement moest goedgekeurd worden⁴.

Mgr Etienne André François Fallot de Beaumont, bisschop van de samengevoegde bisdommen Gent en Brugge met zetel in de eerstgenoemde stad, stelde zich dadelijk aan het werk⁵. Reeds op 30 november 1802 kon hij in een omzendbrief de herinrichting van de parochies van zijn bisdom bekend maken. De grensafbakening van de verschillende parochies zou weldra volgen.

De toenmalige Brugse parochies, met uitzondering van de Sint-Donaas⁶, zouden alle behouden worden maar hun grenzen zouden nogal grondige wijzigingen ondergaan. Vooral de uitgestrekte parochie van Onze-Lieve-Vrouw mocht terecht vrezen heel wat van haar grondgebied te

2. Bovenstaande uiteenzetting is ontleend aan de meest recente en bovendien merkwaardige studie van prof. dr. E.I. Strubbe, *De parochies te Brugge vóór de XIIe eeuw*, in *Studies over de kerkelijke en kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen opgedragen aan Z.E.H. Michiel Engelsch*, Brugge, 1952, blz. 355-380.

3. Zie : P. Verhaegen, *La Belgique sous la domination française*, IV, Brussel-Parijs, 1929, blz. 128-180.

4. Art. 9. Les évêques feront une nouvelle circonscription des paroisses de leurs diocèses, que n'aura d'effet que d'après le consentement du Gouvernement.

5. Over Mgr. Fallot de Beaumont, zie : *Biographie nationale... de Belgique*, VI (Brussel), kol. 878-880.

6. De oude Sint-Donaasparochie werd niet alleen afgeschaft, maar bovendien werd de Sint-Donaaskerk in 1799 voor afbraak verkocht en in de volgende jaren tot de grond afgebroken. Zie : A. Viaene, *Het einde van een kathedraal. De Sint-Donaaskerk te Brugge verkocht en afgebroken*, in *Biekorf*, dl. L (1949), blz. 169-180.

zullen verliezen. En vermits iedere verminking van het territorium onvermijdelijk een vermindering van inkomsten en van prestige ten gevolge zou hebben, zag de geestelijkheid en de leden van de kerkfabriek de komende grenswijziging met lede ogen tegemoet. Ze waren dan ook niet geneigd zomaar de afkondiging van de nieuwe grenzen af te wachten en er goedschiks of kwaadschiks genoeg mede te nemen. Wel integendeel. Met alle mogelijke middelen waarover ze beschikten, hebben ze getracht, zoniet de oude grenzen van hun parochie te behouden, tenminste de verminkingen ervan tot het minimum te beperken.

Een van de aangewende middelen was het sturen van een rekwist aan de bisschop van Gent, waartoe in mei 1803 door de kerkfabriek werd besloten. In dit rekwist, hierna als Bijlage I afgedrukt, brengt zij in achttien punten overwegingen naar voren, waarmede de bisschop verzocht wordt rekening te willen houden.

In het rekwist wordt gewezen op de hoge kosten die jaarlijks aan het onderhoud van de parochiekerk, die een zeer oud en zeer ruim gebouw is, moeten besteed worden, en op de nadelige invloed die een vermindering van het aantal parochianen voor het onderhoud en de noodzakelijke opschikking van het kerkgebouw zou hebben. Wel wordt aangenomen dat er andere overwegingen bij de omschrijving van de nieuwe parochiegrenzen een rol spelen, zoals bijvoorbeeld de uitgestrektheid van het parochiale gebied en de verre afstand van bepaalde woonhuizen van de parochiekerk. Niettemin dient rekening gehouden met het feit, dat het verlies van grondgebied zou slaan op het meest interessante gedeelte, namelijk op de zogenaamde gouden portie⁷, waar zogoed als uitsluitend vermogende lieden wonen. Bovendien zou dit gedeelte overgaan naar de nieuwe Sint-Donaasparochie, dit is de voormalige Sint-

7. De uitgestrekte Onze-Lieve-Vrouweparochie werd bediend door drie pastoors, die elk een wel omschreven deel van het parochiaal

Walburgaparochie⁸, waarvan alle parochianen tot de goede of de middenklasse mogen gerekend worden en waarvan de parochiekerk slechts minieme onderhoudskosten vergt, vermits het kerkgebouw betrekkelijk nieuw is en in zeer goede staat verkeert. Aldus zou de Onze-Lieve-Vrouw aan de Sint-Donaasparochie wellicht moeten afstaan: het beluik van de Waterhalle⁹, één zijde van de Vlamingstraat, het Beursplein, de Spinola- en de Spiegelrei, de Sint-Annarei en een gedeelte van de Hoogstraat, hetgeen op zichzelf reeds de drie vierden van de Sint-Donaasparochie zou uitmaken. Maar daarmede schijnbaar nog niet tevreden, maakt de Sint-Donaas daarenboven nog aanspraak op de gehele Hoogstraat, derwijze dat de Groenerei en de Steenhoudersdijk als grensscheiding tussen de beide parochies zou dienen¹⁰.

Tegenover deze aanspraken dienen evenwel volgende beschouwingen in overweging genomen te worden. Vooreerst zou de Onze-Lieve-Vrouweparochie aldus haar gehele gouden portie komen te verliezen. Anderzijds behoort de ene zijde van de Hoogstraat sedert onheugelijke tijden tot het gebied van de Onze-Lieve-Vrouw. Het verlies van deze delen zou neerkomen op een beroving van de ene partij ten voordele van de andere. Daarbij komt nog dat

gebied tot werkterrein hadden. Wat de zielzorg betreft, was de parochie aldus in drie delen verdeeld, ook wijken of porties geheten. De eerste wijk of portie noemde de gouden portie, de tweede wijk of portie werd de zilveren portie genaamd, en de derde wijk of portie werd de loden portie betiteld.

8. Bij de heropening van de kerken in 1802, had de Sint-Walburgaparochie de titel van de afgeschafte Sint-Donaas overgenomen. Zie: A. Duclos, *Bruges, histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, blz. 556. Wanneer we verder in ons betoog van de Sint-Donaaskerk en -parochie spreken, bedoelen we de voormalige Sint-Walburgakerk - en parochie.

9. Bedoeld wordt de oostzijde van de Markt, waar voorheen de Waterhalle had gestaan. Zie: A. Duclos, *a.w.*, blz. 344, 433.

10. Op 16 oktober 1803 werd de kerkfabriek er door pastoor Jooris over ingelicht dat er zelfs sprake was ook de oostzijde van de Wollestraat en de noordzijde van de Predikherenstraat bij de Sint-Donaasparochie te voegen, maar dat door zijn tussenkomst hiervan werd afgezien. Zie: Bijlage II.

de Onze-Lieve-Vrouw nog meer grondgebied staat te verliezen, onder meer de gehele Spanjaardstraat, ten voordele van de Sint-Gillisparochie. En ten slotte is de Groenerei - Steenhoudersdijk als grensscheiding veel minder stabiel dan de Hoogstraat, want er zijn te Brugge al heel wat waterlopen in straten of openbare pleinen veranderd ¹¹.

Deze overwegingen in acht genomen, vragen de rekwes-tranten aan de bisschop om hun parochiaal gebied als volgt te willen omschrijven. Wat de grens met de Sint-Donaasparochie aangaat : de rechte weg van de Molenbrug over de Hoogstraat, de Burg en de Breidelstraat tot aan de Steenstraat, met dien verstande dat de linkerzijde van deze weg tot de Onze-Lieve-Vrouwe-parochie en de rechterzijde tot de Sint-Donaasparochie zou behoren. Met deze grens aan te nemen zou de Sint-Donaas een onbeduidend verlies ondergaan, dat echter ruim zou gecompenseerd worden door winst uit de Onze-Lieve-Vrouw ¹². Wat de grenzen met de Sint-Salvatorsparochie betreft, wordt voorgesteld een lijn te trekken van de hoek van de Markt door de Steenstraat tot aan het Vleeshuis (thans Simon Stevinplaats), vandaar links afslaande door de Mariastraat tot aan de Mariabrug, en vervolgens de loop van de Reie te volgen tot aan het Minnewater, met dien verstande dat het gebied aan de linkerzijde van deze lijn tot de Onze-Lieve-Vrouwe-parochie en het gebied aan de rechterzijde tot de Sint-Salvatorsparochie zou behoren. Aldus zou de Onze-Lieve-Vrouw weliswaar een kleine aanwinst boeken ten nadele van de Sint-Salvator — welk deel wordt niet nader gepreciseerd — doch in ruil hiervoor zou de Sint-Salvator een evenwaardig deel van de Onze-Lieve-

11. Kort vóór 1773 was het Pandreitje en in 1787 was de Kraanrei, van aan de Kraanplaats tot aan de Spiegelrei, overwelfd en in straten of pleinen veranderd. Zie : A. Duclos, *a.w.*, blz. 518, 579.

12. De Sint-Donaas zou slechts de zuidzijde van de Burg verliezen ; de Onze-Lieve-Vrouw daarentegen zou o.m. afstand doen van de oostzijde van de Markt, van de Vlamingstraat en van het Beursplein alsmede van enkele straten oostwaarts, zoals de Spiegelrei ende Spinolarei. Zie verder in ons betoog.

Vrouw verwerven gelegen aan de rechterzijde van de Steenstraat nabij de Sint-Amandskapel.

Samen met het gebied van de voormalige Sint-Catharina-parochie, dat binnen de stadswallen was gelegen en bij het territorium van de Onze-Lieve-Vrouw was gevoegd¹³, alsmede door het afstaan van het gedeelte ten noorden van de Coupure ten voordele van de Sint-Donaasparochie, zouden de grenzen van de Onze-Lieve-Vrouw op deze wijze een gesloten kring vormen, zonder enige enclave of inspringing in de gebieden van andere parochies. De scheidingslijn van het parochiale gebied van de Onze-Lieve-Vrouw zou inderdaad gevormd worden door het Minnewater en de loop van de Reie tot aan de Mariabrug, vandaar door de Mariastraat, de Steenstraat, de Markt, de Breidelstraat, de Burg, de Hoogstraat, de Coupure en de stadswallen tussen Coupure en Minnewater.

Alles wel overschouwd mocht aangenomen worden dat het voorstel van de Onze-Lieve-Vrouw redelijk en aannemelijk was. De Onze-Lieve-Vrouw zou niet al te veel gegoeede parochianen verliezen, terwijl het aantal arme parochianen, enerzijds toegenomen door de aanwinst van een gedeelte van de voormalige Sint-Catharina-parochie, anderzijds zou verminderen door de afstand van het gedeelte aan de andere zijde van de Coupure aan de Sint-

13. De Sint-Catharina-parochie kende heel wat wederwaardigheden. Oppericht in de 13^e eeuw uit de parochie van Onze-Lieve-Vrouw, werd haar gebied op het einde van deze eeuw door het aanleggen van de stadsvestingen in twee delen gesplitst: het deel buiten de vestingen vormt thans een aanzienlijk deel van de gemeente Asselbroek; het deel binnen de vestingen behoort thans grotendeels tot de Magdalenaparochie. De parochiekerk werd in 1382/3 verwoest en in 1578 zelfs totaal afgebroken. Van 1578 tot 1584 werden de kerkdiensten eerst in de Onze-Lieve-Vrouwekerk en daarna in de kerk van het Wilhelminenklooster verricht. Vervolgens werd de kapel van de wevers nabij de Kathelijnepoort en in 1776 het Wilhelminenklooster door de kerkfabriek aangeworven om als parochiekerk gebruikt te worden. Op het einde van de 18^e eeuw werd de parochie afgeschaft. Zie: A. Duclos, *a.w.*, blz. 278-279; L. Ghys, *De H. Catharinakerk buiten Brugge*, in *Biekorf*, 12 (1901), blz. 225-229, 240-246, 289-296.

Donaasparochie. Het feit dat in het laatstgenoemde gedeelte zogoed als uitsluitend arme lieden woonden, was overigens de reden waarom de Onze-Lieve-Vrouw zo bereidwillig voorstelde dat gebied aan de Sint-Donaasparochie af te staan.

Niettemin bleef de Onze-Lieve-Vrouw nog steeds een uitgestrekte en volkrijke parochie. Het gebied van de voormalige Sint-Catharinaparochie binnen de stadsvestingen was daarin opgenomen. Maar zou men deze laatste, die toch ook gedeeltelijk althans een stadsparochie was geweest, zomaar afgeschafte laten, of zou men pogen deze parochie in de een of de andere zin herop te richten? Deze vraag moet stellig meer dan eens ter sprake gekomen zijn in de vergaderingen van de Brugse geestelijkheid en in de kringen die met de nieuwe omschrijving van de Brugse parochies betrokken waren. Ook met deze eventualiteit werd door de kerkfabriek in haar betoog aan de bisschop van Gent rekening gehouden.

Toegegeven werd dat de parochiekerk van de Onze-Lieve-Vrouw niet centraal, maar aan het uiteinde van de parochie stond. De kerkfabriek meende derhalve dat het zou nuttig zijn de kerk van de H. Magdalena te heropenen en als hulpkerk van de Onze-Lieve-Vrouw aan te wenden.

Met deze suggestie wilde de kerkfabriek blijkbaar de oprichting van een H.-Magdalenaparochie en de verdere aftakeling van haar territorium voorkomen. Het lag inderdaad voor de hand, dat het gebied van deze eventuele nieuwe parochie geheel uit het gebied van de Onze-Lieve-Vrouweparochie zou gesneden worden. En deze mogelijkheid bleek verre van denkbeeldig, gelet op de gesprekken in de betrokken kringen en op het feit dat de Magdalena-kerk middenin het parochiale gebied van de Onze-Lieve-Vrouw was gelegen.

Maar zou de H.-Magdalena als hulpkerk goede diensten kunnen bewijzen, als parochie heringericht zou ze daar-

entegen oorzaak worden van vele narigheden. Het territorium van de eventuele Magdalenaparochie zou bezwaarlijk anders kunnen omschreven worden dan door de Coupure van aan de vestingen tot aan de Coupurebrug, de Schaarstraat, de Nieuwe Gentweg ongeveer tot aan de Ankerplaats, de Oude Gentweg tot aan de Vispaanstraat, de Vispaanstraat zelf tot aan de vestingen en verder de vestingen zelf tot aan de Coupure, met dien verstande dat de grenslijn te midden van de genoemde straten zou liggen. Daaraan zou nog een gedeelte van de Garenmarkt worden toegevoegd. Welnu, binnen deze omschrijving wonen enkel arme lieden, die niet zouden kunnen instaan voor het onderhoud van de parochiekerk noch voor de parochiale geestelijkheid. Slechts op de Garenmarkt wonen goeode personen en een afname van een gedeelte van de Garenmarkt ten voordele van een Magdalenaparochie zou de Onze-Lieve-Vrouw nog verder van haar zo noodzakelijke inkomsten beroven.

In 1803 kwamen Mgr Fallot de Beaumont en de prefect van het Leiedepartement, C. de Viry, klaar met de nieuwe omschrijving van de parochies binnen de stad Brugge. De omschrijving werd door hen naar Parijs gezonden en door minister Portalis op 24 brumaire (16 november 1803) voorgelegd aan eerste consul Bonaparte, die er vijf dagen later zijn goedkeuring aan gaf.

In een herderlijk schrijven werden de belanghebbende pastoors hieromtrent als volgt ingelicht :

Etienne André François de Paule Fallot de Beaumont, par la miséricorde et la grâce du Saint Siège Apostolique, évêque de Gand.

Le Gouvernement ayant accordé son approbation au plan qui précède relativement à la fixation des limites de la juridiction à exercer par MM. les curés des églises paroissiales et succursales de St. Donas, St. Sauveur, St. Jacques, St. Gilles, Notre-Dame, Ste Anne, la Magdelaine et du Béguinage en la ville de Bruges, notre diocèse : de l'avis de notre vénérable conseil, Nous décrétons ce qui suit :

Art. 1. Le plan, qui précède, recevra de suite son exécution. En conséquence :

Art. 2. Copie authentique du plan et de la sanction du Gouvernement sera adressée, sans délai, aux curés des églises susdites.

Art. 3. A compter du deuxième dimanche du Carême prochain (26 février - 6 ventôse), la juridiction pastorale pour chaque recteur sera restreinte dans le territoire qui lui est assigné dans la nouvelle circonscription.

Art. 4. Messieurs les curés auront soin d'annoncer en chair, d'une manière propre à prévenir les doutes des fidèles, le dimanche qui suivra la réception du présent décret, l'arrondissement et les nouvelles limites de la juridiction spirituelle, dont l'exercice leur est attribué.

Donné à Gand, maison de notre résidence, ce jourd'hui, 7 février 1804 (17 pluviôse XII).

(Get. :) Et., Ev. de Gand

Par Monsieur l'Evêque :

Le secrétaire de l'Evêché,

(Get. :) J.G. De Volder ¹⁴.

Met het verzoek van de kerkfabriek van de Onze-Lieve-Vrouw werd bij de nieuwe omschrijving van de Brugse parochies dus weinig rekening gehouden. Niet alleen werd de Magdalenaparochie opgericht en kreeg, op zeer weinig na, het gebied zoals in het rekwest was uitgestippeld, maar bovendien werd niet de Hoogstraat, de Burg en de Breidelstraat, maar de loop van Groenerei en Steenhoudersdijk als grensscheiding met de Sint-Donaasparochie aangenomen.

Aan de aldus in 1804 vastgestelde grenzen van de Onze-Lieve-Vrouweparochie te Brugge zijn, voor zover ons is bekend, pas een tiental jaren geleden enige veranderingen aangebracht.

— — —

De precieze grenzen van de Brugse parochies vóór 1800 zijn niet gekend. Wat inzonderheid de grenzen van de Onze-Lieve-Vrouweparochie aangaat, verstrekt het hoger genoemde rekwest van de kerkfabriek aan de bisschop van Gent dienaangaande enkele inlichtingen waar gezegd wordt

14. De tekst van dit herderlijk schrijven werd overgenomen uit E. Rembry, *De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge*, Brugge, 1890-1896, blz. 299.

welke gebieden deze parochie door de nieuwe omschrijving van de Brugse parochies vreesde te zullen verliezen. Bovendien het gehele gebied van de Magdalenaparochie en het gedeelte tussen Coupure en Ganzestraat, zouden nog verloren gaan het stadsgedeelte tussen Groeneri-Steenhoudersdijk en Hoogstraat, het beluik van de vroegere Waterhalle, een gedeelte van de Vlamingstraat, het Beursplein, de Spinolarei en de Spiegelrei, de Spanjaardstraat, en een gedeelte van de Steenstraat nabij de Sint-Amandskapel.

Omtrent de grenzen van de Sint-Gillisparochie stelde E. Rembry in de verleden eeuw een onderzoek in, maar kwam niet tot een bevredigend resultaat. Hij schreef dienaangaande : « Ondanks al ons zoeken, hebben wij nergens een stuk kunnen ontdekken, dat ons de juiste uitgestrektheid der parochie vóór de omschrijving van 1803 deed kennen... Bij gebrek aan echte oorkonden, hebben wij de ouderlingen der parochie ondervraagd, die met den voormaligen staat van Sint-Gillis wel bekend waren, en de lijst der ontnomene straten is volgens hunne herhaalde getuigenis opgemaakt ». Evenals voor de Onze-Lieve-Vrouweparochie, was de nieuwe grensafbakening van de Brugse parochies in 1804 voor de Sint-Gillis inderdaad zeer schadelijk. Bovendien het gebied, dat buiten de stadsvestingen was gelegen, diende zij toen afstand te doen van Genthof, Krom Genthof, Spanjaardstraat, Korte Winkel, Oosterlingenplaats, Hans Memlingplaats, de noordzijde van de Jan van Eyckplaats en van de Academiestraat, de oostzijde van de Vlamingstraat, van aan het Beursplein tot aan de Vlamingbrug, alsmede van de westzijde van de Sint-Jorisstraat met de aanpalende Pottenmakersstraat, Poitevinstraat, Kalkovenstraat en Schuttersstraat ¹⁵.

Neemt men in overweging dat de Sint-Gillisparochie uit de Onze-Lieve-Vrouweparochie is genomen, dan kan men zich een tamelijk goed beeld vormen van de uitgestrektheid van deze laatste parochie in haar primitieve toestand. Want

15. Zie : E. Rembry, *a.w.*, blz. 300.

dat de grenzen van vóór 1800 in hoofdzaak tot de eerste stichting van de parochie teruggaan, kan bezwaarlijk ontkend worden. De kennis van de grenzen van de Onze-Lieve-Vrouweparochie en van de Sint-Gillisparochie vóór 1800 laten ons toe de primitieve grenslijn van de aloude Onze-Lieve-Vrouweparochie in grote trekken vast te leggen en meteen de scheidingslijn te bepalen tussen de domaniale gebieden van Snellegem en van Sijsele, waaruit respectievelijk de primitieve parochies van Sint-Salvator en van Onze-Lieve-Vrouw zijn ontstaan, voor zover althans deze grenslijn doorheen het gebied van de stad Brugge liep en voor zover ook de grenzen van de twee karolingische gebieden wel degelijk de grens tussen de twee genoemde primitieve parochies hebben gevormd.

— — —

Waar de grens tussen de primitieve parochies van Sint-Salvator en van Onze-Lieve-Vrouw, en eventueel meteen de grens tussen de domaniale gebieden van Snellegem en van Sijsele binnen Brugge moet gesitueerd worden, valt moeilijk te bepalen. Aangenomen wordt dat « hun gemeenschappelijke grens... was gevormd door het ingewikkelde waternet van het Zwin en de Reie-Diver »¹⁶. Het valt inderdaad niet te betwijfelen, dat de vele waterlopen, zowel ten noorden en ten zuiden als doorheen de Brugse agglomeratie, bij de bepaling van deze primitieve grens van invloed is geweest. De oudste waterlopen komen derhalve als grenscheidingslijn het eerst in aanmerking. Welnu, als oudste waterloop doorheen het huidige Brugse stadsgebied, noemen de historici de zogenaamde Oude Reie. Deze liep van de Rozenhoedkaai langs de Burg en de Kraanrei naar het noorden langs de Jan Miraalstraat, de Sint-Clarastraat om uit te monden in het zogenaamde Oude Zwin nabij de Dampoort¹⁷.

16. E.I. Strubbe, *a.w.*, blz. 373.

17. Zie: J. De Smet, *De oude hydrografie van de stad Brugge*, in

Het valt echter niet te ontkennen, dat de loop van de Oude Reie niet zomaar als de grens tussen de primitieve parochies van Sint-Salvator en van Onze-Lieve-Vrouw binnen het huidige Brugse stadsgebied kan aanvaard worden. Wij hebben inderdaad aangetoond, dat de Onze-Lieve-Vrouweparochie zich uitstreckte over gebieden in de Steenstraat tot nabij de Sint-Amandskapel en dat onder de Sint-Gillisparochie, die uit de Onze-Lieve-Vrouw werd afgescheiden, de zijstraten aan de westzijde van de Sint-Jorisstraat, namelijk : de Pottenmakersstraat, de Poitevinstraat, de Kalkovenstraat en de Schuttersstraat ressorteerden. Deze gebieden liggen onbetwistbaar aan gene zijde van de Oude Reie en zouden derhalve normaal tot het gebied van de Sint-Salvatorsparochie moeten behoren. Anderzijds werd tot nog toe geen afdoende verklaring gegeven voor het feit, dat de Sint-Walburgaparochie, ontstaan uit de Sint-Salvator, aan deze zijde van de Oude Reie ligt en geheel en gans is omsloten door de Onze-Lieve-Vrouweparochie ¹⁸.

Om de hier aangesneden problemen nader tot een oplossing te brengen is ons inziens op de eerste plaats een betere kennis van het territorium van de Brugse parochies, inzonderheid deze van Sint-Jacob, Sint-Walburga en Sint-Gillis, van hun ontstaan af vereist. Bruikbaar materiaal voor deze kennis leveren de kerkrekeningen, de disrekeningen, de parochiale registers, vooral van geboorten en overlijdens, alsmede andere bescheiden, zoals het hierboven besproken rekwest van de kerkfabriek van de Onze-Lieve-Vrouw aan de bisschop van Gent.

— — —

Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis « Société d'Emulation » te Brugge, dl. LXXXVI (1949), blz. 5-22. Opmerkingen en bedenkingen bij de stelling van J. De Smet in: A.C.F. Koch, *Brugge's topografische ontwikkeling tot in de 12e eeuw*, in hetzelfde tijdschrift, 99 (1962), blz. 5-67, inzonderheid blz. 8-16.

18. Over de oprichting van de Sint-Walburgaparochie, zie: F. De Flou, *De oude Sint-Walburgakerk te Brugge*, in *Biekorf*, 97 (1921), blz. 200-203, 256-257.

Dat de twee vroegste parochies van Brugge op de grens van twee karolingische domeinen zijn ontstaan, staat vrijwel buiten twijfel. Minder solied lijkt ons echter de algemeen aanvaarde stelling, dat de grens van deze beide primitieve parochies met de grens van de twee voornoemde karolingische domeinen samenviel. Trouwens, wanneer de parochies van Sint-Michiels en van Sint-Kruis werden opgericht, is de vorming van heerlijkheden al begonnen. En toen daarna de Sint-Salvator en de Onze-Lieve-Vrouw werden gesticht, mag aangenomen worden dat de feodaliteit, die in de 10^e eeuw een bijzonder snelle verbreiding kende, de karolingische instellingen grotendeels had verdrongen. In de plaats daarvan waren tal van heerlijkheden ontstaan, waaronder zeer uitgestrekte. In het gebied in en rondom Brugge kende men onder andere de heerlijkheden van het Sijseelse, van het Praatse, van het Voormezeelse, van het Maandagse, van het Kannunikse, van het Proosse ¹⁹ en had zich een agglomeratie gevormd, waaruit de stad Brugge zou groeien. Welke waarde mocht toen nog aan de grenzen van de oude karolingische domeinen worden toegekend?

Het ligt dan ook voor de hand, dat bij de oprichting van nieuwe parochies in de oude domeinen van Snellegem en van Sijsele in en rond de Brugse agglomeratie de grenzen van sommige heerlijkheden wellicht een belangrijker rol hebben gespeeld dan de grenzen van deze oude domeinen. Deze mogelijkheid werd door de historici tot nog toe niet opgemerkt en verdient derhalve nader bestudeerd te worden.

A. SCHOUTEET.

19. Over deze heerlijkheden zie: J. De Smet, *De evolutie van het Brugse stadsgebied*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis « Société d'Emulation » te Brugge*, 100 (1963), blz. 90-99, met de aldaar aangehaalde literatuur.

Bijlagen

I

Actum in camer den... meye 1803, present d'heeren : pastor Jooris, D'Hollander, Geersins, van Overloop, J. Roels ende Rapaert.

Eodem wierdt geresolveert aen Zijne Hoogw. den bisschop van Gendt te presenteren de petitie van den volgenden inhoudt relatif tot de nieuwe circonscription der parochiën binnen deze stad.

Monseigneur,

L'exécution prochaine de l'article IX du concordat passé entre Sa Sainteté Pie VII et le Premier Consul de la République française Bonaparte relativement à la nouvelle circonscription des paroisses, engage les curé et marguilliers de l'église paroissiale de Notre Dame à Bruges de recourir vers votre Grandeur en la priant très humblement de considérer et de péser dans sa sagesse et dans son équité les réflexions suivantes qui concernent particulièrement l'état et la position de ladite église paroissiale de Notre Dame.

1° Il n'y a pas dans la ville de Bruges une église dont l'entretien soit plus frayeux et qui dans ce moment exige plus de frais, que celle de Notre Dame. En effet, c'est un édifice antique et vaste dont le clocher et les toits absorbent annuellement des dépenses considérables. Négligés depuis des années, les réparations, donc chaque instant réclame la nécessité, couteront des sommes excessives, lesquelles, il faut l'avouer, feraient perdre courage, sans une grande confiance dans le Dieu, qui opère tant de merveilles au milieu de nous. De plus, l'intérieur de l'église est encore bien éloigné de se trouver dans cet état d'ordre et de décence, qui convient à la maison de Dieu ; pour y venir, il y aura encore bien des dépenses à faire.

2° Il seroit donc bien à souhaiter pour le bien de l'église de Notre Dame, qu'elle restat renfermée dans ses limites actuelles, pour être secourue constamment par les mêmes paroissiens.

3° Mais ce vœu, peut être, seroit il en opposition avec d'autres considérations, tirées de la trop grande distance des paroissiens de leur église paroissiale.

4° Les remonstrans pourront donc se trouver dans le cas de voir, bien à regrets, enlever une partie marquante de leur paroisse qu'ils aimeraient tant de conserver, n'étant habitée que par des personnes fortunées, sans mélange de pauvres, appelée pour cette raison de temps immémoriale la portion d'or de l'église de Notre Dame.

5° Toutes les probabilités font croire que la nouvelle paroisse de Saint Donatien, enclavée jusqu'à présent dans celle de Notre Dame,

va gagner des pertes de celle-ci et s'accroître de la plus grande partie de l'ancien portion d'or de Notre Dame.

6° Les remonstrans seroient donc dans la nécessité de céder à la paroisse de St. Donatien tout l'enclos qu'on appelle le Waterhalle, l'un coté de la rue flamande, la Bourse, le canal de Spinola, dit Spiegelreys, celui de Sainte Anne avec une partie de la rue Haute. Or ces parties sont du plus grand intérêt et forment plus que les trois quarts de la circonférence de la paroisse de Saint Donatien.

7° La raison paroît dicter que les ayant cause de l'église de St. Donatien se contentent de ces nouvelles acquisitions, d'autant plus que leur église se trouve dans un très bon état, et que son entretien ne demande pas de grands fraix et que ses paroissiens forment la classe la plus moyenne de la ville.

8° Néanmoins les pétitionnaires aprennent avec autant de surprise que de douleur que ceux de l'église de St. Donatien étendent leurs prétentions sur la rue Haute tout entière, en sorte que l'eau stagnante, dite Steenhauwersdyck, serviroit de limite, qui sépareroit les deux paroisses de Notre Dame et de St. Donatien.

9° A cette prétention inattendue s'opposent les considérations suivantes :

- a) La paroisse de N.D. perdrait sa portion d'or et la paroisse de St. Donatien en feroit l'acquisition (Ci dessus n° 5).
- b) L'un côté de la rue Haute appartient de tems immémorial pour la plus grande partie à la paroisse de N.D. ; enlever encore cette partie à N.D. pour la donner à St. Donatien, ce seroit vouloir enrichir le second par le dépouillement de la première.
- c) Mais ce qui plus est, des convenances ultérieures paroissent signaler d'autres pertes à essuier par l'église de N. Dame, toute une rue lui appartenant de deux côtés, celle dite rue d'Espagnole, semble devoir passer à celles de Saint Gilles.
- d) L'eau susdite, qui dans les vues de ceux de St. Donatien devoit former la limite entre les deux paroisses, ne pourroit servir à cet effet avec stabilité comme la rue Haute même, puisqu'il est notoire que dans cette ville l'on a vu disparoître souvent des pareils bassins d'eau et devenir des rues et des places publiques.

10° A ces causes les remonstrans supplient très humblement votre Grandeur de circonscrire la paroisse de N. Dame à Bruges de la manière suivante : Commencer du pont au Moulins, tout droit par la rue Haute, traverser le Bourg, la petite rue dite Breydelstraetje jusqu'à la rue des Pierres, en sorte que le côté gauche des rues Hautes et Breydel seroit à Notre Dame, et le côté droit à Saint Donatien. La paroisse de St. Donatien, il est vrai, feroit par cette division, dans les rues Haute et Breydel, une certaine perte, mais elle seroit extrêmement légère et d'aucune considération, eu égard surtout à ce qu'elle recoit de celle de Notre Dame.

11° La séparation des limites de St. Sauveur et de Notre Dame pourroit se faire comme suit. A commencer de la rue des Pierres, vers la Grande Place, jusqu'à la Boucherie en sorte que le côté gauche seroit à Notre Dame et le côté droit à St. Sauveur. De la Boucherie par la rue Ste Marie jusqu'à vis à vis du Séminaire, seroit aussi le côté gauche à N. Dame et le côté droit à Saint Sauveur. Au coin du Séminaire se tourneroit St. Sauveur et prendroit la petite rue du St. Esprit, qui lui appartiendroit toute entière. La paroisse de Notre Dame iroit de là tout droit jusqu'au pont de Ste Marie, conservant tout son territoire actuelle, dont la limite est l'eau qui tombe dans le bassin intérieur appelé Binnewater jusqu'au remparts. D'après ce plan, il est vrai, Notre Dame recoit une partie de St. Sauveur, mais en revance N. Dame cède une partie à St. Sauveur, de manière que cette échange maintient l'égalité. En effet la partie que reçoit St Sauveur de l'autre côté de la rue des Pierres, dans celle de St Amand, est à peu près égale à celle que reçoit Notre Dame au côté gauche de la rue des Pierres.

12° De cette façon la paroisse de N.D. se trouveroit dans une espèce de cercle qui n'entreroit dans le territoire d'aucune autre paroisse, ses limites seroient celle-ci dessus de l'un côté et de l'autre le canal et les remparts de la ville.

13° Eu égard cependant à la situation de l'église paroissiale de Notre Dame, qui ne seroit pas au centre de la circonscription projetée, il importeroit beaucoup que pour le service des voisins l'on ouvrît l'église de la Magdeleine, en y établissant une oratoire.

14° Les remonstrans observent à votre Grandeur que l'établissement d'un oratoire pourroit y être avantageux, tandis que l'érection d'une succursale dans ladite église pourroit avoir des inconvéniens dans le fait, la circonscription de cette succursale ne pourroit guère avoir lieu que de la manière suivante. Commencer du pont au Foins jusqu'à la maison 't Huys ter Kerke, prendre de là le vieux chemin de Gand jusqu'à la porte, ou partir du vieux chemin de Gand prendre jusqu'au remparts, la ruelle dite Vischpaenstraetje n'ayant pour territoire que le côté gauche. Cette succursale à ériger n'auroit que des pauvres pour paroissiens, qui ne seroit pas en état d'entretenir ni l'église ni les ministres nécessaires pour l'exercice du culte.

15° Dans l'hypothèse donc d'érection d'une nouvelle succursale, il lui faudroit donner une partie des paroissiens de N.D. qui demeurent au Marché au Lin, ce qui seroit une nouvelle perte pour l'église de N.D.

16° Les remonstrans osent observer en dernier lieu, que le nombre des pauvres sur la paroisse de N.D. est très considérable et s'accroît encore par ceux de la paroisse de Ste Catherine, dont le territoire en ville lui est ajouté et par conséquent que rien n'est plus raisonnable que de donner à de telles paroisses autant des personnes

fortunées qu'il est possible et de leur en ôter aussi peu que l'empire des convenances le souffre. Car tel est la manière d'agir et le génie de non-concitoyens qu'ils s'occupent avec plus d'intérêt de la subsistence de leurs pauvres co-paroissiens que les autres.

17° C'est encore pour ces raisons qu'il conviendrait que la partie de la paroisse de N.D. située au delà du canal de la Coupure, savoir le Place aux Oies, dite Chef Pièce Hooftstuk, seroit jointe à la paroisse de Saint Donatien, qui sans avoir de pauvres, n'a que des riches paroissiens.

18° Les pétitionnaires supplient votre Seigneurie illustrissime de prendre en considération sérieuse tous les motifs et raisons qu'ils osent lui soumettre, d'ériger par suite en oratoire l'église de la Magdeleine et de favoriser la circonscription indiquée de l'église de N. Dame.

En attendant, Monseigneur, cette grace de la force de votre protection et des sentimens de votre justice et votre religion, les pétitionnaires ont l'honneur de vous offrir l'assurance de leur profond respect.

Brugge, Rijkarchief, fonds van de O.L.Vrouwkerk te Brugge, *resolutiën van de kerkfabriek over de jaren 1795-1809*, blz. 145-150.

II

Actum in camer den 16 octobre 1803, present d'heeren pastor Jooris, D'Hollander, Duhamel, Geersens, Valentijns, van Overloop, G. Roels ende Rapaert.

Eodem wierdt alhier door den heer pastor Jooris voorenghouden, dat de circonscripctie der parochiale ende succursale kerken van deze stadt seer naeckende was ende dat dezelve binnen corte dagen definitivelijk soude gearretteert worden; dat de kennisse die men tot als nog heeft van dit plan doen gelooven dat den zuydcant der Hoogstraete sal deel maeken van de prochie van Sint-Donaes; dat dit deel van het plan geappuieert wierd door veele persoonen van groot gezag; dat men oock hadde geïnclineert om de oostcant van de Wollestraete oock toe te leggen aen dezelve prochie van Sint-Donaes alsook den noortcant van de Predickheerenstraete; nemaer dat hij, soo bij den eerw. heer bisschop als bij den heer vicaris-generael ende bij den heer prefect, reedts sooveele hadde teweeg gebragt, dat wij alle hoop mogten hebben dat men van dit leste insigt soude afzien.

Naer dit expositif, wierdt er gedelibereert om te weten of het geraedig waere verder representatiën en demarchen te doen om den zuydcant der Hoogstraete aen deze prochie te behouden.

Waerontrent gedelibereert hebbende, wierd geresolveert geene voordere demarchen daerontrent te doen, uyt vreesse dat dezelve souden

connen aenzien worden als importuniteyten en dat wij daerdoor souden connen indisposeren sommige persoonen van gezag, wanof het resultat zoude connen zijn het verlies der Predickheer- ende Wollestraeten. Nochtans den heer pastor te aensoecken van te willen d'handt houden in de conferentiën die hij ontrent dit object zoude connen hebben, zoo met den heer vicaris-generael als met den heer prefect en andere, opdat de gemelde Wolle- ende Predickheerenstraete aen deze prochie geconserveert blijven.

Ib., *t.a.p.*, blz. 168-169.